

Martijn Konings, *Sermaye ve Zaman Neoliberal Aklın Yeni Bir Eleştirisi*, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, Çev. Zeynep Nur Ayanoglu & Işık Barış Fidaner, 2022, 201 s.

Değerlendiren: Özlem Altun

2007-2008 finansal krizinin getirdiği beklenmedik kötü sonuçlar, finansal piyasalarda dengelerin bozulmasına yol açtığı gibi neoliberalizmin yeniden inşasına da kapı aralamıştır. Kriz, sosyo-ekonomik teorilerin dünyanın neoliberal düzenini anlamada yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Konings, bu teorileri oluşturan kavramları deyimi yerindeyse işine geldiği gibi anlatılıp çarpıtıldığını düşünmektedir. Ona göre, savunulanan aksine neoliberalizmin ekonomik ve sosyal hayatta ciddi sorunlara yol açtığı gözler önündedir. Sermaye kavramının ve zaman olgusunun neoliberal kapitalizm döneminde aslında birbirinden bağımsız değil, iç içe geçmiş bir bağlantı bütünü olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda, *Sermaye ve Zaman* adlı eserinde neoliberalizmin ekonomi üzerindeki etkilerini eleştirel bir bakış açısıyla ortaya koymakta ve mevcut yaklaşımların yetersiz olup alternatif yaklaşımların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Para, finans ve ekonomik sistemler üzerine farklı görüş ve düşünce okullarını bir araya getirerek neoliberalizmin eleştirisini farklı bir bakış açısıyla ortaya koyan Konings, paranın, elimizde tuttuğumuz bir kağıt parçası olmayıp, aslında elimizde olmayan ama sahip olmak istediğimiz şeylerin bir sembolü olduğunu düşünmektedir. Ona göre iyi ve kötü yönleri olan para aynı zamanda kendi kendine değer üreten bir sistemdir, ihtiyaçları karşılamaya yardımcı olur ve insanların açgözlü olup birbirleriyle

@ Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, ozlem.altun4@ogr.sakarya.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0002-1609-5812>

DOI: 10.12658/D0409
insan & toplum, 2025; 15(4): 251-255.
insanvetoplum.org

rekabetine sebep olur. Paranın değeri sadece ekonomik sistemlerle açıklanmaz. Paranın çerçevesi karmaşık ve çelişkilidir. Somut bir karşılığı olmasa da, kişiler arası etkileşimler sayesinde değer kazanır, ekonomik sistemin temellerini oluşturur ve kendi kendini yaratan bir doğası bulunur. Konings, paranın değerinin sürekli olarak değişim içerisinde olduğunu savunmakta ve parayı sosyal kültürel ve siyasi bir araç olarak görmektedir.

Minsky'nin para ve bankacılık üzerindeki görüşlerini ele alan yazar, paranın daha çok politik ve sosyal bir olgu olduğu, ekonomik ve sosyal güç ilişkilerinin bir ürünü olduğu görüşündedir. Ona göre para başlangıçta sadece bir takas görevindeyken zamanla karmaşık bir hal alarak farklı işlevler üstlenen bir araç konumuna gelmiştir. Minsky'nin köy panayırı modelinin örnek vererek insanların mal ve hizmet takası yapıp para kullanmamasının bir yere kadar uygulanabilir olduğunu örneklemiştir. Klasik ekonominin paranın ekonomik faaliyetlerden etkilenmemesi görüşüne karşı çıkmakta ve paranın bankacılık sistemi aracılığıyla ekonomik sonuçlar doğurduğunu savunmaktadır.

Farklı sistemlerin nasıl etkileşimde olduğunu ve bu etkileşimlerin sonucu toplumların nasıl işlediğini üçüncü bölümde Luhmann'ın sistem teorisi üzerinden açıklayan Konings, ekonomik sistemin diğer sistemlerle etkileşim halinde olduğunu öne sürmektedir. Ekonomi teorilerinin parayı belirlemedeki yaklaşımlarını ele almakta ve spekülasyon eylemleri analizlerinden ayrı tutan Ortodoks ekonomiyi eleştirmektedir. Neoliberalizmin risk yönetimine odaklanması gerektiğini, neoliberal düzende finansal piyasaların belirsizliğin ve karmaşıklığın ortasında olduğunu ve risklerin daha da arttığını öne sürmektedir. Neoliberalizmin risk ve belirsizlikler üzerinden yönetim tarzı oluşturduğunu, spekülasyon eylemleriyle sistemi daha riskli hale getirdiğini savunmaktadır.

Konings, Minsky'nin spekülasyon hakkındaki görüşlerinin günümüz finansal sistemini anlamada önemli olduğunu, Minsky'e göre kapitalist ekonomilerde finansal istikrarsızlığın kaçınılmaz bir durum olduğunu ortaya koymaktadır. Sistemlerin nasıl inşa olup işlediğini ve aslında her sistemin sürekli kendini yenileyerek dönüştürdüğünü, belirsizliklerin ve spekülasyonların sistemlerin yeni durumlar üretmesinde bir neden olduğunu açıklamaktadır. Belirsizliğin sermayeleştirilerek işleyen sistem içerisine bir gerekeymiş gibi dayatıldığını savunmaktadır. İnsanların kendi edimleriyle gerçekliği inşa ettiğini ve yatırımcıların inançlarının, davranışlarının ve zaman kavramının piyasaları ve karar verme süreçlerini etkilediğini öne sürmektedir. Yazara göre, zaman kavramı risk ve belirsizliklerle ilişkilidir. Geçmişle modern dönem kıyaslandığında şimdiki zamanın insan hayatındaki anlamı azalmıştır. Ticarileşmiş bir kavrama dönüştürüldüğü için zaman, soyut ve ölçülebilir bir hal almıştır ve insanların

zamanlarını daha iyi yönetmesi gerektiği önemlidir. Yazar bu değişimin olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurduğunu vurgulamaktadır.

Neoliberal dönemde egemenliğin risk, belirsizlik ve disiplin koşulları adı altında nasıl yeniden şekillendirildiği üzerine odaklanan Konings, egemen kararın belirsizlikler ve risklerle iç içe olduğunu, egemenliğin ise üretim ve bilgi süreçlerini kontrol ederek insanları disipline ettiğini belirtmektedir. Foucault ile Agamben'in egemenlik kavramına bakış açılarını karşılaştırmakta ve egemen kararın karmaşık bir yapıya sahip olduğunu savunmaktadır. Hayek'e göre ise ekonomik sistemlerin karmaşık ve öngörülemez olduğunu, ekonomik sistemin kendiliğinden düzelebileceği, dış müdahalelere gerek olmadığını ve merkezi planlamanın yeniliği ve girişimciliği engelleyerek ekonomik büyümeyi yavaşlattığı görüşünü ortaya koymaktadır. Neoliberalizmin, Hayek'in girişimcilik anlayışını spekülasyon ve kar maksimizasyonu olarak yorumlarken aslında Hayek'e göre girişimciliğin, bilgi üretimi ve ekonomik sistemin gelişmesine katkı sağlama olduğunu belirterek onun düşüncelerini bazen çarpıtarak ve basitleştirerek kendi ideolojisi için bir araç olarak kullandığını örneklendirmektedir.

Yazar, neoliberal finansal yönetim politikalarının özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanmasının sonuçlarını incelediğinde, ekonomik istikrarı sağlamada belirsizlik ve riski kullandıklarını vurgulamaktadır. Neoliberal finansal politikalarının spekülasyon ekonomisine nasıl zemin hazırladığını detaylı bir şekilde açıklamakta ve neoliberalizmin emeğin değerini düşürerek bireyleri rekabete zorladığını ortaya koymaktadır. Volcker dönemiyle başlayan bu politikaların spekülasyon ekonomisini nasıl beslediğini ve finansal iktidarsızlığı nasıl artırdığını, neoliberal politikaların finansal krizlere yol açtığını ve bu krizlerin etkilerinin azalması için devlet müdahalesini zorunlu hale getirdiğini anlatmaktadır. Yazar yine bu bölümde, düzenin sistemik riskler, finansal krizler gibi ciddi sorunlara yol açtığını ve bu düzenin sürdürülebilir olmadığını ve sitemle mücadele etmek için yalnızca ekonomik değil sosyal, kültürel dönüşümlerin ve yeni farklı stratejilerin ortaya konulması gerektiğini savunmaktadır.

Bankaların ekonomideki yeri ve bankaların para yaratma ve risk alma davranışları üzerinde duran Konings, bankaların nasıl işlediğini, bankaların para yaratma mekanizmasının olumlu ve olumsuz yönlerini ele aldığı sekizinci bölümde, bankaların ekonomideki rollerini Minsky'nin görüşü üzerinden yorumlamaktadır. Merkez bankasının bankacılık sistemindeki riskleri yönetmedeki rolünü, işlevlerinin sınırlı olduğunu ve finansal sistemin karmaşıklığı sebebiyle her zaman etkili olamayacağını belirtmektedir. Merkez bankalarının temel işleyişinin batamayacak kadar büyük olma yaklaşımına dayandığını ve bu doğrultuda merkez bankası kararlarının tüm bankalara eşit şekilde yansımadığını, yeterli gücü elinde bulunduran kurumlara koruma sağladığını savunmaktadır.

ABD finansal sisteminin kökenlerini, Federal Rezerv Sistemi'nin kurulmasına yol açan sebepleri ele aldığı dokuzuncu bölümde Konings, ABD'nin finansal sisteminin daha spekülâtif ve kaldıraçlı bir yapıya sahip olduğunu, bu yüzden finansal krizlere yol açabildiğini ve bu durum sonucunda ABD merkezli bir bankaya ihtiyaç duyulup Federal Rezerv Sistemi'nin kurulduğunu ortaya koymaktadır. Modern merkez bankacılığının karmaşıklığını ve zorluklarını belirten yazar, Bagehot Doktrini olarak bilinen son kredi mercii olarak merkez bankalarının ekonomik kriz zamanları bankalara likidite sağlamanın ABD sisteminde pek uygulanabilir olmadığını savunmaktadır. New Deal politikalarının olumlu ve olumsuz yönlerini, finansal sistem üzerindeki etkilerini ve uzun vadeli sonuçlarını değerlendirdiğinde, mevduat sigortası sisteminin para darlığını önlediğini, bankalara güveni artırarak merkez bankasının temel bir parçası haline geldiğini Minsky'e atıfta bulunarak örneklendirmektedir. New Deal sonrası genişleyici para politikası uygulanmasının enflasyon riskini artırdığını, krediye erişim kolaylığının borçlanmayı ve finansal kırılganlığı artırdığını belirtmektedir. Merkez bankasının enflasyon mücadelesinde, finansal sistemlerin giderek daha karmaşık bir hal almasının, finansal yenilik ve düzenlemelerin oluşumuyla kontrol etmesinin zorlaştığını öne sürdürmekte ve parasalcılığın merkez bankalarının para politikalarını şekillendirmede etkili olduğunu vurgulamaktadır.

Kitabın son bölümünde yazar, neoliberal politikaların finansal sektörün çıkarlarına hizmet edip toplumsal refah yerine karı ön planda tuttuğuna dikkat çekmekte ve neoliberalizmin eleştirisi üzerine odaklanmaktadır. Neoliberalizmin zaman kavramı üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin yarattığı sorunları ele alan yazar, neoliberalizmin zamanı bir metaya dönüştürdüğü, zamanın para gibi alınıp satılan bir değer olarak görülmeye başlandığı, bunun ise ekonomik ve sosyal hayatta ciddi sorunlara yol açtığı, zamanı tüketmeye yönelik bir yaşam tarzını yaygınlaştırıp kültürel değerleri etkilediğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak geçmişten günümüze birçok kaynaktan yararlanan Konings, neoliberalizmin sadece ekonomik bir model olmadığını, bireylerin piyasayla kurduğu ilişkilerde toplumsal bir düzen halini aldığına dikkat çekmiştir. Bu düzene yaptığı eleştirileri farklı bir bakış açısıyla sunmuş ve zamanın finansallaştırılıp metalaşmasını ele alarak zaman kavramına yeni bir anlam kazandırmıştır. Finansal kapitalizmin krizlere nasıl zemin hazırladığını farklı görüşleri eleştirerek ortaya sunduğu düşüncesiyle sistemi anlamamıza olanak sağlamıştır. Finansallaşmanın ise ekonomik bir süreç olmayıp aynı zamanda insanların yaşam tarzlarını da etkileyip dönüştürdüğünü savunmuştur. Ekonomi, felsefe gibi alanları birleştirerek neoliberalizmi kapsamlı bir şekilde bize sunmuştur. 2008 Küresel Finans Krizinden yola çıkarak Amerikan hükümetinin finansal piyasaları destekleme kararı almasını

bir örnek göstererek aslında neoliberalizmin kendi içinde çelişen bir sistem olduğunu ortaya koymuştur.

Yazarın çok fazla teoriye yer vermesi, ortaya koyduğu örneklerin yetersiz olması ve “gölge bankacılık” gibi soyut ifadeler içermesi okuyucuların düşüncelerinde konuyu hayal etmelerini ve anlamlaştırılmalarını zorlaştırmaktadır. Kullandığı dil bakımından fazla anlama dayalı ve teorik kelimeler kullanması bunun dahilinde kavramların açıklanmasındaki yetersizlik onların anlaşılmasına engel olmaktadır. Konuların ardı sıra bağlantılı sunulmaması ve birbirlerinden kopuk olmaları kitaba dikkat verilmesinin önüne geçmektedir. Konings, neoliberal sistemin olumsuz yönlerini eleştirel bir bakış açısıyla ortaya koysa da, neoliberal finansal düzenin olumlu yönlerine herhangi bir dikkat çekmemiştir. Yaptığı eleştirel çerçevenin aksine olumsuzlukların önüne geçebilecek ve onları engelleyebilecek herhangi bir alternatif sistem önermemiştir. İleri düzey ekonomik bilgi birikimi gerektiren ifadelere yer vererek geniş bir okuyucu kitlesi yerine belirli bir gruba hitap etmiştir. Bu bağlamda, ekonomi ve finans dünyası okuyucularının yanı sıra bu alanda araştırma yapan ve günümüz ekonomik sistemini şekillendiren neoliberalizm ve kapitalizmin etkilerini sorgulayanlar için bu kitap fikir sağlayıcı ve eleştirel görüş kazandırma açısından önemli bir eser niteliğindedir.